

עומק הפשט עיונים ברפ"י

על פי 'לקוטי שיחות' בדרך ה

פ' נח

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

050-4125205 / 08-6882799

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

©

תוכן העיונים

(א) בדברי רש"י (ו, ט): "הואיל והזכירו סיפור בשבחו" / למה לא סיפור בשבחו כבר בפ' בראשית / למה אין סיפור בשבח מתושלח / יישוב הקושיות ע"פ מה שנאמר: "זה ספר תולדות אדם" / ביאור ההבדל בין האבות לנח - לענין סיפור שבחם בתורה

(ב) שני הפירושים ברש"י (ו, ט) ב"אלה תולדות נח נח איש צדיק", והטעם שלא הסתפק רש"י באחד מהם / מדוע מעתיק רש"י בד"ה גם את תיבת "אלה" / למה לא פירש רש"י כהרמב"ן / החידוש שבפ' נח לגבי פ' בראשית

(ג) "וישאר אך נח" (ז, כג) – ופרש"י: "לבד נח" / הקושי בלשון "אך נח" לפי פשוטה / הטעם שרש"י לא כתב "רק נח" / כוונת רש"י בתיבת "לבד" היא לצער הבדידות

(ד) שני הטעמים ברש"י (ז, כג) לזה שנח היה "גונח וכוהה דם" / הקושי שבכל אחד מהטעמים / האם בני נח השתתפו ב"טורח הבהמות והחיות" / הטעם שהוצרך רש"י להביא את הפסוק "הן צדיק בארץ ישולם" / ההוראה בעבודת ה'

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה
 בדורותיו את האלקים התהלך נח" (ו, ט)
 "אלה תולדות נח נח איש צדיק – הואיל והזכירו
 סיפר בשבחו, שנאמר 'זכר לדיק לצרכה':

הקשה בלבוש האורה על דברי רש"י¹:

"אמאי לא סיפר בשבחו מיד כשהזכירו למעלה בפעם ראשון שנזכר בתורה"?
 כלומר: מיד בפרשת בראשית, כאשר נזכר נח לראשונה, היה צריך הכתוב לספר
 בשבחו ("הואיל והזכירו")!

[בפרשת בראשית שם נאמר² "ויחי למך .. ויולד בן. ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו וגו'".
 וברש"י שם מפרש "ויולד בן – שממנו נבנה העולם". ולכאורה היה אפשר לומר שגם זה בכלל
 סיפור שבחו.

אבל בפשטות, אין הכוונה שם לספר שבחו של נח, אלא רק לבאר הטעם לכך שנקרא בשם "נח"
 ("לאמר זה ינחמנו וגו'").

ואדרבה, אם נאמר שהוא כן סיפור שבחו – למה משבחו הכתוב בפרשתנו עוד הפעם? וכי ישבח
 אותו בכל פעם ופעם מחדש?!]

1. וכן במפרשים נוספים.

2. ה, כח-כט.

למה לא סיפר הכתוב בשבח מתושלח?

ויש להוסיף ולהקשות:

(א) לפי כלל זה - "הואיל והזכירו סיפר בשבחו" - למה לא סיפרה התורה בשבחם של הצדיקים שהזכירה לפני נח? והדוגמא הבולטת לזה - מתושלח, זקנו של נח, שנזכר לעיל בפרשת בראשית כמה פעמים³, ולא סיפרה התורה בשבחו כלל!

והרי מתושלח היה צדיק גדול, עד שלכבודו עיכב הקב"ה את המבול שבעה ימים - כדברי רש"י בפרשתנו⁴: "כי לימים עוד שבעה, אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק, שחס הקב"ה על כבודו ועיכב את הפורענות"; ובכל זאת, הכתוב הזכיר אותו כמה פעמים ולא "סיפר בשבחו"!

(ב) רש"י בפירושו כאן ממשיך ומביא פירוש נוסף בתיבות "אלה תולדות נח נח איש צדיק", וז"ל: "דבר אחר: ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים".

[וראה במפרשי רש"י שביארו, שזהו הטעם שהכתוב מקדים כאן את "נח איש צדיק" לפני "ויולד נח שלשה בנים" - להדגיש שעיקר תולדות נח הוא היותו "איש צדיק"].

וגם לפי פירוש זה יש להקשות - הרי תולדותיו של נח נזכרו כבר בפ' בראשית⁵: "ויולד נח את שם את חם ואת יפת"; ואם אכן "עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים", איך יתכן שבתחילה (בפ' בראשית) מזכיר הכתוב רק את תולדותיו הגשמיים, ואילו את ה"מעשים טובים" הוא מזכיר מאוחר יותר, רק בפרשתנו?!

סיפור "תולדות אדם הראשון" בלבד

ויש לומר הביאור בזה⁶:

בסוף פ' בראשית⁷, לפני שהתורה מתחילה לספר על עשרת הדורות שמאדם ועד

3. ה, כא; כה; כו; כז.

4. ז, ד.

5. ה, לב.

6. וכעין זה תירץ הלבוש שם, ועוד.

7. ה, א.

נח, נאמר: "זה ספר תולדות אדם". ורש"י מפרש: "זו היא ספירת תולדות אדם". והיינו, שעשרת הדורות שמאדם עד נח שבפרשה זו נזכרים בתור תולדותיו של אדם הראשון בלבד, ולא בתור סיפור תולדותיהם כשלעצמם.

כלומר:

הכתוב בא לספר מה אירע עם תולדותיו של אדם הראשון – שכאשר רבו בני האדם נעשה מצב של "רבה רעת האדם בארץ" [ורע זה בא כתוצאה מהיותם יוצאי חלציו של אדם הראשון, שהוא חטא בעץ הדעת ועי"ז הביא רע לכללות המין האנושי], ולכן אמר הקב"ה "אמחה את האדם"; ורק חלק קטן מתולדותיו של אדם הראשון, נח ובניו, יצאו מכלל הגזירה ונבחרו להמשיך את קיום המין האנושי.

ואמנם, אין התורה רוצה "לדלג" מיד לדור המבול, ולכן היא מפרטת בקיצור את כל עשרת הדורות מאדם ועד דור המבול; אבל הכוונה בזה אינה אנשים אלו בעצמם, אלא היותם חלק של "ספירת תולדות אדם".

[ובזה יומתק גם לשון רש"י שם⁸, לגבי מה שנאמר על נח "זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה'", ורש"י מפרש – "עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם, והיתה הארץ מוציאה קוצים ורדרדים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון, ובימי נח נחה";

דלפום ריהטא קשה אריכות הלשון ברש"י – "והיתה הארץ מוציאה קוצים .. מקללתו של אדם הראשון" – דלכאורה למאי נפק"מ כאן? אך עפהנ"ל יובן, שנתכוון בזה להדגיש כיצד גם סיפור זה על נח (אינו סיפור בפני עצמו, אלא גם הוא) חלק מ"ספירת תולדות אדם", המשך העניינים השייכים לחטא אדם הראשון כו'].

ולכן אין קושיא מזה שהכתוב מזכיר שם את מתושלח ואינו מספר בשבחו - כי כל זה שמתושלח נזכר אינו בשביל עצמו, אלא בתור חלק מסיפור תולדות אדם הראשון⁹.

וזהו גם הטעם שלא נכתב שם בשבח נח, ולא מוזכרים שם מעשיו הטובים, כי שם אין המדובר אודות נח בזכות עצמו, אלא רק בתור אחד מצאצאיו של אדם הראשון. רק בפרשתנו מתחיל לספר אודות נח כמטרה לעצמו, ולכן כאן הוא המקום המתאים להודיע ש"נח איש צדיק".

8. ה, כט.

9. אלא שלפ"ז לא היה הכתוב צריך לספר אודות "ויתהלך חנוך את האלקים" (ה, כב-כד). ודו"ק. ועצ"ע.

היכן הסיפור בשבח האבות?

אמנם, גם לאחר שנתבאר הטעם שלא הקדים הכתוב לספר בשבח הצדיקים שלפני נח, עדיין קשה מהצדיקים שלאחר נח – האבות הקדושים: אברהם, יצחק ויעקב; וכמו שהקשו מפרשים רבים, שכמה פעמים נזכרו צדיקים אלו בכתוב מבלי שיספר בשבחם!

[ועד"ז יש להקשות לפי הפירוש הב' ברש"י – "ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים":

הנה לקמן בריש פ' תולדות נאמר "אלה תולדות יצחק", ונמנים שם רק "יעקב ועשו"; ואם אכן "עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים" – איך יתכן שהכתוב מונה רק את "יעקב ועשו" בתור תולדות יצחק, בלי להקדים את מעשיו הטובים שהם "עיקר" התולדות?!

אלא שבזה י"ל בפשטות, ע"פ דיוק לשון רש"י כאן "ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים כו"ל¹⁰ – שכוונת הכתוב כאן היא ללמדנו דבר זה, באופן שמכאן נלמד על כל הצדיקים כולם;

ומעתה מובן שאין הכתוב צריך לחזור ולכתוב לגבי יצחק שעיקר תולדותיו הם "מעשים טובים", כיון שמכאן כבר למדנו לכל הצדיקים כולם].

ההבדל בין האבות לנח

ויש לתרץ, שאדרבה:

לא זו בלבד שהכתוב מזכיר את שבחם של האבות, אלא שהוא מספר באריכות על כך בכמה סדרות – מפרשת לך ועד סוף פרשת ויחי! ואינו מוכרח להזכיר שבחם מיד בפעם הראשונה שמזכירם, כי הזכרת שמם בפעם הראשונה היא גם התחלת הסיפור הכללי המאריך בשבחם.

שונה הדבר בנח, שעל שבחו אין הכתוב מספר באריכות; כי, כללות הסיפור

10. ולהעיר שתיבת "ללמדך" היא הוספה של רש"י, שאינה כתובה בבראשית רבה כאן (פ"ל,

אודות זה שקיים את ציווי ה' ובנה תיבה וכו' – אינו מורה על צדקות מיוחדת, שהרי נח עשה זאת פשוט כדי להציל את חייו ובני משפחתו מפני המבול, ואין בזה צדקות מיוחדת באופן ד"לפנים משורת הדין".

ולכן, כיון שמהסיפור הכללי לא למדנו על צדקות גדולה אצל נח, לכן הוצרך הכתוב לספר בשבחו במיוחד, על ידי הוספת התיבות "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלקים התהלך נח"; ועשה זאת מיד בתחילת הפרשה המדברת עליו בעצמו¹¹ – "כיון שהזכירו סיפר בשבחו".

(חלק ה – נח א)

11. משא"כ בפ' בראשית ששם נזכר רק כחלק מענין אחר, כנ"ל בארוכה.

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה
בדורותיו את האלקים התהלך נח. ויולד נח
שלשה בנים את שם את חם ואת יפת" (ו, ט"ז)
"אלה תולדות נח נח איש צדיק – הואיל
והזכירו סיפר בשבח, שנאמר 'זכר
לדיק לברכה'; דבר אחר: ללמדך שצדיק
תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים":

הנה הפירוש השני ברש"י מקורו בבראשית רבה כאן¹²: "מה הן פירותיו של
צדיק? מצוות ומעשים טובים"; אך רש"י השמיט "מצוות", והזכיר רק "מעשים
טובים".

ויש לבאר דיוק זה:

"מצוות" הם מעשים המחייבים מכח מצות ה', ואילו "מעשים טובים" הם
מעשים שעושה האדם בתור "טוב" נוסף, לפניו משורת הדין כו'.

ומעתה מובן (בדרך הפשט), שקיום "מצוות" – מעשים שמחייבים בהם – אינו
ממעלת ה"צדיק" דוקא, אלא שייך הוא לכל אדם (ובלבד שלא יהיה "רשע");

ודוקא "מעשים טובים" (באופן שלפנים משורת הדין) הם אלו שמיוחדים להצדיק, "שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים".

ואכן, נח היה בעל "מעשים טובים" – כי מלבד זה שהוא קיים את מצות ה' לעשות תיבה כו' (שבזה היה מחוייב מכח ציווי ה'), הרי מסופר עליו כי הוא הרבה טוב בעולם גם באופן שלא נצטווה עליו. וכדברי רש"י בפ' בראשית¹³: "עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה, והוא הכין להם; והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון, ובימי נח נחה".

הקושי שבכל אחד מהפירושים

אך אמנם יש להקשות¹⁴, למה בכלל הביא רש"י פירוש זה ("ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים"), ולא הסתפק בהפירוש הראשון שפתח בו – "הואיל והזכירו סיפר בשבחו, שנאמר 'זכר צדיק לברכה'?"

ונ"ל בפשטות, שלפירוש הראשון קשה סגנון הכתוב:

הכתוב פותח "אלה תולדות נח", ועוד לפני שהוא מפרט מי הם התולדות (שם, חם ויפת) – הרי הוא מפטיק מיד ב"מאמר המוסגר" בסיפור שבחו של נח ("נח איש צדיק"); ולכאורה, היה צריך קודם כל לסיים מה דפתח ("אלה תולדות נח שם חם ויפת"), ורק אחר כך לספר בשבחו של נח שהיה "איש צדיק תמים גו'".

וזוהי העדיפות שבפירוש השני – שלפיו אתי שפיר: כיון שגם מעשים טובים הם "תולדות" של האדם, ואדרבה: הם עיקר ה"תולדות" – לכן מיד שאומר הכתוב "תולדות נח" הוא מפרט קודם כל את מעשיו הטובים, כדי להדגיש שזהו העיקר ב"תולדותיו", עוד לפני הבנים שנולדו ממנו¹⁵.

אמנם לאידך גיסא מובן, שסוף סוף פירוש הפשוט של "תולדות" הוא הבנים שנולדו לאדם, ולכן מביא רש"י גם את הפירוש הראשון שלפיו אתי "תולדות" פשוטו כמשמעו;

13. ה, כט.

14. וכן הקשה במשכיל לדוד.

15. וכמ"ש בס' זכרון כאן (וכ"ה בעוד מפרשים): "לפי שעיקר תולדות הצדיקים הם מעשיהם, לא בניהם, שבניהם כטפל בערך מעשיהם, הקדים זכר מעשיהם לזכר בניהם".

ואדרבה – הוא מקדים פירוש זה, להורות שפירוש זה עיקר הוא. כי, הקושי בפירוש הראשון הוא רק בהמשך הפסוקים, ואילו הקושי שבפירוש השני הוא בעצם תיבת "תולדות".

"אלה" – התחלת ענין חדש

והנה נתבאר בכ"מ שיש לדייק גם בהתיבות מן הכתוב שרש"י מעתיק ב'דיבור המתחיל'; ובנידון דידן: לכאורה (בשני הפירושים) רש"י מפרש רק את ענין "תולדות נח נח איש צדיק" – ולמה הוא מוסיף להעתיק גם את תיבת "אלה" (שלפני זה)?

וי"ל בזה, ובהקדים:

הנה מלבד הקושי שיש בכל אחד מהפירושים בפני עצמו¹⁶, הרי שיש קושי כללי בשני הפירושים – והוא: למה לא הזכיר הכתוב ענין זה ד"נח איש צדיק תמים" כבר בפרשת בראשית?

כלומר: לפי הפירוש הראשון – "כיון שהזכירו סיפר בשבחו", הרי מיד בפרשת בראשית, כאשר מוזכר נח לדאשונה, היה צריך הכתוב לספר בשבחו ("הואיל והזכירו")!

וכן לפי הפירוש השני – הרי תולדותיו של נח נזכרו כבר בפ' בראשית¹⁷; ואם אכן "עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים", איך יתכן שבתחילה (בפ' בראשית) מזכיר הכתוב רק את תולדותיו הגשמיים, ואילו את ה"מעשים טובים" הוא מזכיר מאוחר יותר, רק בפרשתנו?¹⁸

ובאמת שמצינו במפרשים פירוש שלישי בענין זה, שלפיו מיושבת קושיא זו:

הרמב"ן מפרש, ש"נח איש צדיק" בא בהמשך למה שנאמר בכתוב דלעיל מינה – בס"פ בראשית: "ונח מצא חן בעיני ה'". והיינו, שהכתוב בא לפרש מדוע באמת "ונח מצא חן בעיני ה'" – משום ש"נח איש צדיק תמים גו'".

16. שלכן לא הסתפק רש"י בכל אחד מהם לחוד, כנ"ל בארוכה.

17. ה, לב – "ויולד נח את שם את חם ואת יפת".

18. וכבר שקו"ט בזה המפרשים, וראה לעיל עיון א בארוכה; אך לאחר כל מה שנתבאר שם עדיין יש דוחק בדבר, כמובן.

ולפי פירוש זה יש לפרש את התיבות "אלה תולדות נח" כך:

לפני כן מסופר, כי אף שבנוגע לכל בני האדם אמר הקב"ה "אמחה את האדם", הרי שנח מצא חן בעיני ה' ולכן הוציאו מן הגזירה. וכיון ש"ונח מצא חן בעיני ה'" הוא הסבר על כך שהוא יצא מכלל גזירת המבול, לכן ממשיך הכתוב "אלה תולדות נח", שמציאת החן של נח בעיני הקב"ה פעלה (לא רק ביחס אליו בעצמו, אלא) גם ביחס לילדיו, "תולדות נח", שגם הם יינצלו; ולאחר שמסיים הענין, מבאר הכתוב את הטעם לזה שנח מצא חן והציל עצמו ותולדותיו – משום ש"נח איש צדיק".

ואף שפירוש זה הוא, כמובן, דוחק בלשון הכתוב – הרי עכ"פ לפי פירוש זה הרווחנו ליישב את הקושיות הנ"ל. ומעתה יש לשאול: כיון שרש"י הביא שני פירושים, אף שבכל אחד מהם יש קושי (כנ"ל בארוכה), מאי פסיקא ליה שלא הביא כלל פירוש שלישי זה?

הנה הטעם לשלילת פירוש זה – מובן מתיבת "אלה" שמעתיק רש"י:

כלל הוא בתורה, ומובן גם בדרך הפשט, שבכל מקום שנאמר "אלה" – בלי וא"ו המקשר ("ואלה") – הרי מתחיל בזה ענין חדש, שאינו המשך להקודם¹⁹. ובכן, כיון שכאן נאמר "אלה תולדות נח", בהכרח לומר שאין הפסוק מהווה המשך להפסוק הקודם, אלא שמתחיל כאן ענין חדש.

ה"חידוש" של פרשת נח

ובפנימיות הענינים – יש לבאר את החידוש שבפרשתנו (שלכן נאמר "אלה" בתור ענין חדש), ובזה תתורץ גם הקושיא הנ"ל – למה נאמר "נח איש צדיק" (לא בפ' בראשית, אלא) דוקא בפרשתנו:

בפ' בראשית, מדבר הכתוב על הענינים של נח מצד "אתערותא דלעילא". וזהו שנאמר שם "ונח מצא חן בעיני ה'": ההבדל בין "יופי" ל"חן" הוא, ש"יופי" מבטא את מעלת האדם עצמו – שהוא "יפה" (אם מצד שהוא "יפה תואר" או "יפה מראה"), ואילו "חן" ענינו הוא מה שאחר מחבב אותו כו', אף אם אינו "יפה" מצד עצמו.

19. וראה פרש"י ר"פ משפטים: "כל מקום שנאמר 'אלה' פסל את הראשונים".

[ו]על דרך שאמרו "חן אשה על בעלה", שהפירוש בזה הוא – "אפילו היא מכוערת"²⁰; ואפילו כשמוצא חן בעיני הכל – אין זה (רק) מצד תואר ומראה האדם עצמו. וכמו שמצינו באסתר, אשר היתה "נושאת חן בעיני כל רואיה"²¹, אף שבאמת "ירקקת היתה" ואין זאת אלא ש"חוט של חסד" – מלמעלה – היה משוך עליה²². ואכמ"ל].

ובפרט בנדו"ד, שמדגיש הכתוב "ונח מצא חן בעיני ה'" – היינו שבעיקר היה זה לא מצד עבודתו, אלא בדרך מציאה ואתערותא דלעילא (כמו מציאה כפשוטה, שהאדם זוכה בה לא מצד יגיעתו ועבודתו אלא מצד שזימנו לו מלמעלה).

וזהו החידוש שבפ' נח, שבה מדבר הכתוב אודות עבודתו של נח עצמו, על המדרגות שהוא הגיע עליהם בכח יגיעתו ועבודתו.

ומעתה מובן בפשטות הפירוש השני ברש"י, שבא כאן "ללמדך שעיקר תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים" – ולא הקדים זאת כבר לפ' בראשית – כי בפ' בראשית מדובר על נח כמו שהוא מצד אתערותא דלעילא, ודוקא בפרשתנו מדבר הכתוב על עבודתו של נח עצמו ("מעשים טובים").

וגם לפי הפירוש הראשון, ש"הואיל והזכירו סיפר בשבחו" – שייך הדבר לפ' נח דוקא:

זה שצריך לספר בשבח הצדיק ("זכר צדיק לברכה"), הוא משום שהדבר מסייע ומחזק אותו בעבודתו. כי זה שמספרים בשבח הצדיק ומדברים במעלתו, מוציא מן ההעלם אל הגילוי את הטוב והמעלה שבו²³.

והדברים אמורים אפילו כאשר בשר ודם מדבר בשבח הצדיק; על אחת כמה וכמה כאשר הקב"ה בא ומשבחו (בתורה), שזה בוודאי מחזק אותו ומסייע לו בעבודתו.

וכיון שענין העבודה של נח מתחיל בעיקר בפ' נח – לכן דוקא כאן הוא המקום שבו "סיפר בשבחו", בכדי לסייע לו בעבודתו.

[משא"כ בפ' בראשית, ששם לא מדובר אודות עבודתו של נח בכחות עצמו, אלא על היחס של הקב"ה אליו, ש"מצא חן בעיני ה'" – אין צורך להזכיר שם את שבחו

20. סוטה מז, א ובפרש"י.

21. אסתר ב, טו.

22. מגילה יג, א.

23. ראה בארוכה לקוטי שיחות חכ"ז ע' 163 ואילך. וש"נ.

של נח, שהרי הזכרת השבח נועדה לסייע להאדם בעבודתו - ושם עדיין לא מדובר על עבודתו של נח].

(חלק ה – נח א)

"וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם
עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים, וימחו מן
הארץ וישאר אך נח ואשר אתו בתבה" (ז, כג)
"אך נח – לבד נח, זהו פשוטו. ומדרש אגדה,
היה גונח וכוהה לס מטורח הבהמות והחיות":

הנה במפרשים ביארו את הטעם שהוצרך רש"י להביא את ה"מדרש אגדה" (ולא
הסתפק בהפירוש לפי "פשוטו") – שהוא כדי ליישב תיבת "אך":

"דאם לא כן, 'אך' למה לי, והלא כל אכין ורקין מיעוטין, ואין כאן מאומה למעט,
אלא כשנאמר שנח עצמו היה ממועט מחיותו, שהיה גונח וכוהה דם" (רא"ם);

"דריש לה מלשון 'אך נח', דמשמע מיעוט, כלומר: נח עצמו שנשאר ממועט
הוא, שלא נשאר כולו שלם כבראשונה" (משכיל לדוד).

איזה חידוש יש ב"אך נח"?

ויש להוסיף בזה, שלא רק שתיבת "אך" מיותרת (לולי ה"מדרש אגדה"), אלא
שהיא לא מתאימה:

תיבת "אך" כפשוטה, במשמעות של ניגוד והשוואה – היינו, שבאים להוציא

פרט מתוך הכלל, וכמו כאן: "וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה", שבהשוואה לכל היקום שנמחה, הם יצאו מן הכלל ונשארו בחיים – מתאימה רק כאשר יש בהשוואה זו ענין של חידוש.

[וכמו "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" וכן "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש"²⁴, שלפני כן נאמר "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה... נתתי לכם את כל"²⁵, ועל כך מחדש הכתוב בתיבת "אך", שאין בכלל היתר זה אכילת אבר מן החי ודם מן החי, וכן אין בכלל היתר זה שופך דם עצמו וחונק עצמו, כי כל ההיתר מוגבל לאכילת בעלי חיים שמתו בלבד, ויש להוציא מכלל ההיתר אכילת אבר מן החי וכן שפיכת דם האדם].

אך בנידון דידן, הרי אין שום חידוש בזה שנח ואשר אתו בתיבה נשארו בחיים ולא היו בכלל היקום כולו שנמחה –

שהרי זהו תוכן הפרשה כולה עד כאן, שאף שהקב"ה רצה למחות את כל העולם, בכל זאת נתן לנח ואשר אתו אפשרות להינצל מהמבול על ידי שיהיו בתיבה!

ולכן, לא מתאים לומר את זה שנח ואשר אתו נשארו מכל העולם בלשון "אך", שמשמעו כאילו יש כאן חידוש דבר.

גם ל"פשוטו" יש מקום

אלא שמעתה צריך עיון לאידך גיסא, במה שכתב רש"י בתחילת הדיבור: "לבד נח, וזהו פשוטו" – היינו שרש"י כן משאיר מקום להבנת הפסוק לפי פשוטו; והרי, כאמור, לפי פשוטו אין הבנה לתיבת "אך"!

וגם אם מאיזה סיבה לא רצה רש"י לשלול לגמרי את הפירוש הפשוט – הרי כיון שפירוש זה מוקשה הוא, היה צריך על כל פנים להקדים את ה"מדרש אגדה" לפני הפירוש הפשוט; וכמו שמצינו בתחילת פירוש רש"י על התורה, שרש"י מתחיל ואומר "אין המקרא הזה אומר אלא דרשני", ומבאר את הפסוק לפי דרש ורק אחר כך מביא את "פשוטו".

ומזה שהקדים רש"י את "פשוטו" – מובן שאין פירוש זה מופרך כלל, ואדרבה, זהו הפירוש הראשון והעיקרי.

24. פרשתנו ט, ד"ה.

25. שם פסוק ג.

"אך נח" – בבדידות

וביאור הענין:

כד דייקת שפיר בלשון רש"י, אין כוונתו שיש להשאיר את פירוש הפסוק כפשוטו, ש"אך" הוא מלשון השוואה וניגוד (שכל היקום נמחה ורק נח ואשר אתו נשארו כיוצאים מן הכלל); וכמה ראיות לדבר:

(א) אם זו היתה כוונתו – היה אומר בקיצור: "פשוטו כמשמעו", ותו לא.

(ב) היה צריך לומר במפורש "אך נח – רק נח".

(ג) אם מפרשים "אך" במשמעות של השוואה וניגוד – הרי זה מתייחס לא רק ל"נח" עצמו, אלא גם ל"אשר אתו בתיבה", שכולם ניצלו מן המבול; אולם רש"י מדגיש בלשונו את נח דוקא – "אך נח, לבד נח".

ולכן צריך לפרש כך:

לפי "פשוטו", באה תיבת "אך" להגדיר את מצבו של נח, שנח נשאר "לבד" (ועל דרך לשון הכתוב²⁶: "לא טוב היות האדם לבדו").

והיינו: הפסוק מתחיל ואומר שכל היקום נכחד, ואחר כך ממשיך הפסוק ואומר שהנחדה זו של העולם כולו השפיעה גם על נח שניצל מהמבול – כי אמנם הוא נשאר בחיים, אך הוא נשאר באופן של "אך נח", לבדו, במצב של בדידות (וצער).

[ואף שהיו גם אשת נח, בניו ונשי בניו – הרי מובן שאנשים ספורים נקראים "לבד" ביחס למצבם כמו שהיו מקודם].

ומעתה מובן היטב לשון רש"י שכתב "אך נח – לבד נח". ואם נלמד כפי המשמעות הפשוטה, ש"אך" משמש כאן במשמעות של ניגוד והשוואה, הרי רש"י היה צריך לומר "לבד נח ואשר אתו בתיבה" (שהרי לא רק נח נשאר אלא כל "אשר אתו בתיבה")!

אמנם לפי המבואר שכוונת רש"י היא לכך שנח סבל את צער הבדידות, מובן שהדגשה זו מתאימה דוקא כלפי נח בהיותו איש, ולא לכל "אשר אתו בתיבה" – שכולל גם בעלי חיים, שהיותם "לבד" אינו מצב הנרגש אצלם כחסרון.

[אמנם עדיין הוקשה לרש"י, למה רמז הכתוב לצער הבדידות על ידי המלה "אך", ולא אמר בפירוש: "וישאר נח לבדו"²⁷. ולכן הוסיף את ה"מדרש אגדה", שלפי זה מובן הטעם שנקטה התורה לשון "אך" דוקא – להדגיש המיעוט שהיה בגופו של נח, שזה מתבטא דוקא בלשון "אך" ולא בלשון "לבד"].

(חלק ה – נח ב)

27. וכמו שכתוב לגבי אדם הראשון – "לא טוב היות האדם לבדו", כנ"ל.

"וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, מאדם עד בהמה, עד רמש ועד עוף השמים, וימחו מן הארץ; וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה" (ז, כג)
 "אך נח – לבד נח, זהו פשוטו. ומדרש
 אגדה, היה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות
 והחיות. ויש אומרים, שאיחר מזונות לארי
 והכיסו, ועליו נאמר 'הן לדיק בארץ ישולס':"

במפרשים ביארו, שיסודו של רש"י הוא בתיבת "אך": "דאם לא כן 'אך' למה לי, והלא כל אכין ורקין מיעוטיין, ואין כאן מאומה למעט, אלא כשנאמר שנח עצמו היה ממועט מחיותו, שהיה גונח וכוהה דם" (רא"ם. ועוד).

ויש להוסיף ולבאר בזה – כי לכאורה, גם אם למדנו מלשון "אך" ש"נח עצמו היה ממועט", עדיין יש להקשות (א) מנין שהיה ממועט בענין הדם דוקא, "גונח וכוהה דם"? (ב) מנין שהיה זה "מטורח הבהמות והחיות" – ולא מטעם אחר? –

שיסוד דברי רש"י הוא הסמיכות ד"וישאר אך נח" לתחילת הפסוק המדבר על "וימח את כל היקום", והיינו:

מכיון ש"וישאר אך נח" בא בהמשך ל"וימח את כל היקום", מסתבר שיש איזה דמיון וצד השוה בין שני הדברים, כי הרי כתוב ש"נשאר", היינו שגם הוא "שייך"

למה שסבלו האחרים, אלא שאצלו היה זה באופן שלא נמחה לגמרי אלא "נשאר" בקימו²⁸;

לכן מפרש רש"י שנח היה כוהה דם, היינו שכמו שביחס ל"כל היקום" פעל המבול חסרון בעצם המציאות שלהם, כך אצל נח היה חסרון ומיעוט בענין עיקר המציאות שלו, שהוא הדם, וכמו שכתוב²⁹ "כי הדם הוא הנפש".

וכדי לבאר איך זה שנח היה "גונח וכוהה דם" שייך בפועל להמבול – מסביר רש"י שזה הגיע בסיבת המבול, שבגללו הוצרך נח להתעסק בטורח הבהמות והחיות שהיו בתיבה, וזה הזיק לבריאותו עד ש"גונח וכוהה דם".

[ולמעשה, שבמדרש תנחומא איתא³⁰, שנח היה גונח וכוהה דם "מן הצינה". אבל רש"י – בדרך הפשט – אינו יכול לפרש כן, כי מכיון שמי המבול (שמסביב להתיבה) היו רותחין³¹, הרי אי אפשר לומר שבהתיבה שרר קור כזה שנח יצטנן ועד שיהיה מזה גונח וכוהה דם].

"טורח הבהמות והחיות" – גם לבני נח?

אך צריך ביאור, למה לא הסתפק רש"י בפירוש זה – שנח היה סובל בסיבת "טורח הבהמות והחיות" – שמובן הוא בפשטות, והוצרך להמשיך ולהביא פירוש נוסף ומיוחד לסבלו של נח: "שאיחר מזונות לארי והכישו"?

אמנם כד דייקת, יש קושי בפירוש הראשון – שנח היה "גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות" – כי:

בניו של נח היו אז מבוגרים, קרוב לגיל מאה שנים, ואם כן בוודאי שסייעו ביד אביהם נח בטורח הבהמות והחיות. ובפרט שם "שהוא צדיק"³², וכן יפת – ומצינו במפורש³³ ששם ויפת נשתבחו במדה זו של כיבוד אב; ואם כן קשה, למה דוקא נח היה "גונח וכוהה דם", מחמת הטירחא, ולא בניו?

28. וע"ד ל' הכתוב בפרשה הבאה (לך לך יד, י): "וינוסו מלך סדום ועמורה ויפלו שמה – והנשארים הרה נסו", כלומר, שגם הנשארים סבלו בזה שהיו צריכים לברוח כו'.

29. פ' ראה יב, כג.

30. וכן הוא בבראשית רבה ספ"ב. ועוד.

31. סנהדרין קח, ב. וכן הוא ע"פ הפשט – ראה גם פרש"י פרשתנו ו, יד. ח, א.

32. פרש"י בראשית ה, לב.

33. פרשתנו ט, כג.

[ולכאורה היה אפשר לומר דאין הכי נמי, ואכן גם הם היו חסרים בגופם בגלל הטורח. ונפרש את המיעוט שנלמד מתיבת "אך", שהוא קאי לא רק על "נח" עצמו אלא גם על בניו – שהם נרמזים בהמשך הכתוב "ואשר אתו בתיבה";

אבל אם כן, היה רש"י מעתיק בפירושו גם את התיבות הללו מתוך הכתוב – "ואשר אתו בתיבה" – ומפרש להדיא שגם בניו של נח היו גונחים וכוהים דם. ומדויק לשון רש"י מוכח להדיא שהוא לומד שהמיעוט של "אך" קאי על נח לבדו, ולא על אדם נוסף.

ויש להסביר יסודו מתוך הכתוב, כי "אשר אתו בתיבה" קאי גם על הבעלי חיים, ואדרבה הם הרוב. ודוחק גדול לומר שכוונת הכתוב היא אשר רק חלק מ"אשר אתו בתיבה" היו באופן של "אך".

ואמנם יש לתרץ שהם היו צעירים יותר מאשר נח, ולכן הטורח השפיע פחות על בריאותם; ועוד יש לומר, שעיקר האחריות הרי היתה על נח, שהוא בעצמו נצטווה על זה מהקב"ה³⁴.

אך מכל מקום, מפני קושי זה הוסיף רש"י והביא פירוש נוסף, שזה שנח דוקא היה "גונח וכוהה דם" אינו בסיבת הטורח הכללי (שגם בניו היו שותפים בו) – אלא בשל מאורע פרטי שקרה עם נח דוקא, "שאחר מזונות לארי והכישור".

[והדיוק "ארי" דוקא – יש לפרש³⁵: כיון שארי הוא החשוב שבחיות, בלשון חז"ל "מלך שבחיות"³⁶ – לכן היתה האחריות למזונו נתונה דוקא בידי נח בעצמו, החשוב שבתבה].

"והכישור" – לטובת נח

ועדיין צריך ביאור במה שסיים רש"י – "ועליו נאמר 'הן צדיק בארץ יושלם'", והוא לשון הכתוב במשל³⁷. ולכאורה, למאי נפקא מינה דבר זה בהבנת הפשט כאן?

אלא:

מובן גם בפשטות שארי זה – שהיה היחיד שניצל (עם בת זוגו) מבין כל האריות שבעולם – היה צריך להיות ארי מיוחד ובעל מעלות. וכמו שכתב רש"י לעיל

34. ועוד י"ל בזה.

35. וראה גם גור אריה כאן.

36. חגיגה יג, ב. מדרש תהלים כב, כח. ולהעיר גם מפרש"י ויחי מט, ט.

37. יא, לא.

מיניה³⁸, שאותם בעלי חיים שבאו לתיבה היו "אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם, ומאליהם באו, וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה".

ואם כן קשה – איך יתכן שבגלל פעם אחת שנח איחר בהבאת מזונו, ינשוך אותו ארי זה? ! הרי כל הצלתו של הארי היא בזכות נח; הוא זה שדאג למזונו במשך כל תקופת המבול; ואפילו באותה פעם אחת שהוא איחר בהבאת מזונו, לא היה זה בגלל שנח היה עסוק בעניניו הפרטיים אלא בגלל טרדתו בעבודה הקשה שהיתה לו בתיבה – אם כן, כיצד בא הדבר שרק בגלל זה ינשוך אותו הארי?

ולבאר זה מביא רש"י את הכתוב "הן צדיק בארץ ישולם":

כאשר צדיק עושה דבר שלא כדבעי, אפילו בדקות דדקות, הוא מקבל עונש על כך "בארץ", בעולם הזה, כדי שלא יחסר לו מהשכר שהוא עתיד לקבל בעולם הבא. ונמצא, איפוא, שזה שהארי נשך את נח היה לטובתו ותועלתו של נח, כדי לכפר ולתקן החסרון שהיה אצלו, ועי"ז לא יחסר לו בעולם הבא.

ההוראה: להתמסר לטובת הזולת

והנה, משני פירושים אלו - בטעם זה שנח היה "גונח וכוהה דם" (א) "מטורח הבהמות והחיות", (ב) "שאיחר מזונות לארי והכישור" – גם יחד, יש להוציא הוראה נפלאה בעבודת ה':

זה שנח היה "גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות" – מלמדנו כי כאשר הוטלה על יהודי שליחות להשפיע ולסייע ליהודים שנמצאים בשפל המדרגה, (ועד כדי כך שבערך למעלתו והפלאתו הם נחשבים "בהמות וחיות"...), עליו לקיים את שליחותו בכל המצבים, גם אם הדבר כרוך בטורח רב, עד כדי מצב של "גונח וכוהה דם" ר"ל. כשם שנח קיים את שליחותו של הקב"ה להשפיע מזון לבהמות ולחיות מתוך עמל ויגיעה גדולה, כך את השליחות בהשפעת מזון רוחני יש להמשיך ולקיים בכל מצב, ויהי מה, ואף בשמחה ובטוב לבב.

אולם כאשר יהודי מרגיל את עצמו שלא להתחשב בכל הקשיים והטירחא, ולקיים את שליחותו של הקב"ה בשמחה בכל מצב (כמו נח, שקיים את שליחותו של הקב"ה גם במצב של "גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות") – הוא עלול

לחשוב שכשם שהוא מוותר בעצמו על מנוחת הגוף שלו וצרכיו הגשמיים (בשביל קיום שליחותו של הקב"ה), הרי באותה מדה הוא ידרוש גם מהזולת לוותר על צרכיו שלו;

ועל זאת בא הלימוד מהפירוש השני, זה שנח נענש על כך "שאיחר מזונות לארי":
לצרכי הזולת צריך אתה לדאוג בשלימות, ואם החסרת בכך או אפילו איחרת –
הרי שמגיע על כך עונש ח"ו.

מעצמך צריך אתה לתבוע מדרגות נעלות של "אתכפיא"³⁹, ולקיים את שליחותו של הקב"ה מתוך וויתור על מנוחת הגוף והסכמה למצב של מחסור וקושי;
אולם בשביל הזולת צריך אתה להעמיד לו את כל מה שהוא צריך, "אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו"⁴⁰, בעתו ובזמנו!

(חלק ה – נח ב)

39. ראה תניא פכ"ז.

40. פרש"י פ' ראה טו, ח.

לע"נ
הרה"ח ר' אורי
בן הרה"ח ר' שאול
בן-שחר

מראשוני הפעילים והמחנכים ב"רשת אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש"
שימש שנים רבות כמנהל בי"ס חב"ד ביפו, ולאחר מכן כראש כולל
"תפארת זקנים לוי יצחק" בתל אביב

נלב"ע בעש"ק י"ז אלול תשס"ז

תנצב"ה